การประชุมวิชาการระดับชาติ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ **ครั้งที่ 3**

และการประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายวิจัยประชาชื่น **ครั้งที่ 4**

"บูรณาการงานวิจัย ก้าวไกลสู่ Thailand 4.0"

Proceedings

27 เมษายน 2561

ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

ศูนย์พระนครศรีอยุธยา หันตรา

www.ruscon.rmutsb.ac.th

สารบัญ

สาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์และวิจัยสถาบัน(ต่อ)

องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ในแหล่งท่องเที่ยวตลาดหลวงแพ่ง กรุงเทพมหานคร เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 1635

กัญญาพัชร วุฒิยา

การจัดการองค์ความรู้ด้านการนวดแผนไทยด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในจังหวัดลพบุรี 1645

นฤมลวรรณ สุขไมตรี และ เยาวนาถ บางศรี

การหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการบริหารงานก่อสร้างที่มีผลต่อการบูรณะโบราณสถาน 1655

กรพัฒน์ ญาติสกุลกาญจน์ ธัญวรัตน์ ทรัพย์เพิ่ม และ ศรันยู พรมศร

ภาพลักษณ์ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อความภักดีของนักท่องเที่ยวที่มีต่อตลาดน้ำอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 1661

ภูวเนศวร์ เนียมจันทร์ และ เสนีย์ พวงยาณี

การศึกษาวิเคราะห์การใช้ภาพพจน์ที่ปรากฏในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่ง 1671

กนกวรรณ ศรีบุญธรรม และ ธนู ทดแทนคุณ

การมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตกรุงเทพมหานครต่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม 1681

ณทศพล จันทร์ลอย อุทัย เลาหวิเชียร สุวรรณี แสงมหาชัย และ พิทักษ์ ปักษานนท์

นิติสำนึกของบุคคลต่อความรุนแรงในครอบครัว: กรณีศึกษาชุมชนวัดดาวดึงษ์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 1691

รุ่งอรุณ หน่อคำ

การกระทำผิดประมาทโดยจงใจ ศึกษากรณี ผู้กระทำมีพฤติการณ์กระทำผิดร้ายแรง 1701

กุลภัทร ขจิตตานนท์

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักศึกษาฝึกงานสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิแห่งชาติระดับอุดมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี 1712

ธัชพล ทีดี และ จุฑามาศ พรรณสมัย

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในของบุคลากรมหาวิทยาลัยราชธานี 1725

กนกกาญจน์ ศรีสุรินทร์ จิรวัฒน์ ตั้งวันเจริญ และ วิมลมาศ รัตนะ

การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาภาพการเป็นนักศึกษาของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ 1737

สิริณัฐ วัฒน์ศรี ทิพย์วัน สุขสัน อดิศร บุญสรรค์ และ วุฒิชัย กสิพันธุ์

การศึกษาแรงจูงใจของบุคลากรสถาบันและสำนัก มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิต่อการมีส่วนร่วมในงานประกันคุณภาพการศึกษา 1743

ลลิตญา ผดุงโอษฐ ธนภูมิ ปองเสงี่ยม และ น้ำทิพย์ ดีบุก

การพัฒนาทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความอยู่ดีมีสุขของชุมชนในจังหวัดสุพรรณบุรี กรณีศึกษา:ตำบลย่านยาว อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี 1748

พัฒนพงษ์ ธงหาร ปิยะภา ตุวิชรานนท์ และ มนพัฒน์ บุณยะบูรณ

3SR-P02 : การมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตกรุงเทพมหานครต่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม

Community Participation in Bangkok Metropolitan Areas in Solving Flood Problems

ณทศพล จันทร์ลอย[1*] อุทัย เลาหวิเชียร[2] สุวรรณี แสงมหาชัย[2] และ พิทักษ์ ปักษานนท์[2]

Natosphol Chanloy[1*], Uthai Laohavichien[2], Suwannee Sangmahachai[2] and Pitak Paksanondha[2]

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตกรุงเทพมหานครต่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในกรุงเทพมหานครต่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม และศึกษาเงื่อนไขซึ่งเป็นสาเหตุ ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในกรุงเทพมหานครต่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม โดยใช้การศึกษาเอกสาร การสนทนากลุ่ม การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้บริหารสำนักการระบายน้ำ ผู้นำชุมชน จำนวน 5 ชุมชน ได้แก่ชุมชนริมคลองประเวศฝั่งเหนือ เขตประเวศ ชุมชนเกาะกลาง เขตคลองเตย ชุมชนวัดกลาง เขตบางกะปิ ชุมชนคลองลัดมะยม เขตตลิ่งชัน และชุมชนศาลเจ้าพ่อสมบุญ 54 เขตสายไหม รวมจำนวน 24 ราย

ผลการศึกษาพบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนเกิดขึ้นใน 3 ลักษณะ ได้แก่ การป้องกันหรือการเตรียมตัวก่อนเกิดปัญหา (Prevention or Preparedness) การตอบสนองเมื่อเกิดปัญหา (Response) และการฟื้นฟูหลังเกิดปัญหา (Recovery) สำหรับรูปแบบของการมีส่วนร่วมมี 3 รูปแบบคือ 1) การมีส่วนร่วมแบบเป็นพิธี ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมที่มีเป้าหมายให้เป็นไปตามกฎระเบียบ 2) การมีส่วนร่วมแบบเครื่องมือ ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมเพื่อให้การป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมได้ผลมากขึ้น และ 3) การมีส่วนร่วมแบบเป็นตัวแทนหรือการมีส่วนร่วมที่เพิ่มอำนาจให้ชุมชนในการออกแบบและจัดการโครงการ และการมีส่วนร่วมแบบการเปลี่ยนแปลง หรือการมีส่วนร่วมที่ให้อำนาจประชาชนในการตัดสินใจเลือกด้วยตนเอง ซึ่งผู้วิจัยพบว่าชุมชนส่วนใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบที่ 1 และ 2 สำหรับในรูปแบบที่ 3 พบว่าเกิดขึ้นจากการที่ชุมชนจัดทำโครงการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมด้วยตนเอง โดยภาครัฐเป็นผู้สนับสนุน แต่ยังไม่พบในโครงการที่ภาครัฐเป็นผู้ดำเนินการ

สำหรับเงื่อนไขซึ่งเป็นสาเหตุของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมนั้น ประกอบด้วย 2 สาเหตุ คือ (1) ปัจจัยภายในชุมชน ประกอบด้วยบริบทของชุมชน ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมกรุงเทพมหานครของสมาชิกในชุมชน การรับรู้ความเสี่ยงของสมาชิกในชุมชน ภาวะผู้นำของชุมชน และความเข้มแข็งของชุมชน โดยบริบทของชุมชน และภาวะผู้นำพบว่ามีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน และ (2) องค์ประกอบของภาครัฐ ซึ่งประกอบด้วยการสื่อสารความเสี่ยง และการเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมของกรุงเทพมหานครในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของชุมชน การสื่อสารความเสี่ยง ชุมชนเข้มแข็ง ภาวะผู้นำชุมชน

Abstract

The study of community participations to flood solutions in Bangkok area aims to study the characteristics, patterns of the community participations and the causes to push the communities having participations. The study methods are studying documents, group conversations, observation and depth interviewing the executives of Department of Drainage and Sewerage and the leaders of 5 communities totally 24 persons are used, 1) North-Pravet Canal community 2) Khoa Klang community 3) Wat Klang community 4) Klong Lad Mayom community 5) Zan Jowporsomboon community.

The study found that the community participations happen within 3 characteristics which are Prevention or Preparedness, Response, and Recovery and within 3 patterns which are 1) perfunctory participation or participation by

[1] สำนักการระบายน้ำ 123 ศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร 2 ถนนมิตรไมตรี ดินแดง กรุงเทพฯ 10400

[1] Department of Drainage Sewerage, BMA City Hall, Din daeng, Bangkok, Thailand 10400

[2] คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร 10240

[2] Faculty of Political Science, Bangkok, 10240

[*] Corresponding author. E-mail: nato_chan@hotmail.com

rules 2) the instrumental participation or participation for increasing effective of flood protection and 3) the participation as a representative which increases the power of the communities to design and management the project and the change participation which is giving people the power to decide by themselves. The first and the second patterns are found most in the example communities and the last pattern is found in the projects of communities which supporting by the government but are not found in government's projects.

The result shows that there are two reasons for community participations. The first is the inside community factors which consists of the condition of community contexts, the understanding of Bangkok flood protection and solving methods of people in the community, the risk perception of people in the community, the leadership of the community and the strength of the community, the contexts and leadership of the community affect the strength of the community .The second is the components of the government which consist of the risk communication, the providing an opportunity to people to involve in solving the flood problems of BMA.

Keyword: Community participation, Risk Communication, strong community, leadership

บทนำ

กรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงของประเทศไทย มีทำเลที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ปลายน้ำของลุ่มน้ำเจ้าพระยา ทำให้ต้องพบกับความเสี่ยงที่จะเกิดน้ำท่วม กรุงเทพมหานครได้กำหนดแนวทางในการป้องกันน้ำท่วมออกเป็น 2 มาตรการ คือ มาตรการใช้สิ่งก่อสร้าง (Structural Measures) และมาตรการไม่ใช้สิ่งก่อสร้าง (Non-Structural Measures) ที่ผ่านมากรุงเทพมหานครมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาเชิงวิศวกรรมโดยใช้การก่อสร้างเป็นหลัก ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากสภาพทางกายภาพของพื้นที่ แต่ยังไม่มีแผนงานเพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากฝีมือมนุษย์ซึ่งจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาน้ำท่วมได้ โดยมีปัญหาที่เกิดจากการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันปัญหาน้ำท่วมอยู่หลายประเด็น เช่น การต่อต้านไม่ให้ก่อสร้างระบบป้องกันน้ำท่วม การต่อต้านไม่ให้เจ้าหน้าที่เดินเครื่อง สูบน้ำ หรือ ปิด เปิด ประตูระบายน้ำ การทุบรื้อ ทำลาย ประตูระบายน้ำ และที่สำคัญคือการทิ้งขยะ เศษอาหาร และไขมันลงคู คลอง ท่อระบายน้ำจนทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วม หรือกล่าวได้ว่าเมื่อชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการแก้ไขปัญหา จึงไม่เห็นถึงความสำคัญ ไม่ตอบสนองต่อการดำเนินงานของภาครัฐในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม และเป็นผู้ก่อให้เกิดปัญหาเสียเอง ซึ่งจุฑารัตน์ ชมพันธุ์ (2555) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน (community participation) ว่าเป็นเรื่องของบุคคลและชุมชนในการตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งที่มีผลกระทบกับชีวิตความเป็นอยู่ของตนและคนในชุมชน ซึ่งไม่ใช่เป็นเพียงลักษณะของการปรึกษาหารือเท่านั้น แต่หมายถึงการที่ชุมชนมีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งของผู้กระทำ เป็นการมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนหรือท้องถิ่นของตนให้บรรลุตามความต้องการที่แท้จริงของประชาชน และสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ เพื่อให้เกิดการป้องกันแก้ไขและจัดการได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ สำหรับในเรื่องของการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมนั้น ชูโชค อายุพงศ์ (2555) ได้มีการศึกษาการแก้ไขปัญหาเชิงวิศวกรรมของการกีดขวางทางน้ำ ร่วมกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผลจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดรูปแบบการวางแผนแก้ไขปัญหาการกีดขวางทางน้ำในพื้นที่ต้นแบบทำให้ทราบถึงข้อมูลสภาพปัญหาในพื้นที่ได้อย่างครอบคลุม และทราบสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา รวมถึงความต้องการของชุมชนในการแก้ปัญหาในพื้นที่ต้นแบบ ส่งผลให้การสำรวจออกแบบทางวิศวกรรมทำได้อย่างรวดเร็ว ประหยัดค่าใช้จ่าย และสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การที่ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและพิจารณาเลือกรูปแบบ และแนวทางการก่อสร้างที่มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และสภาพปัญหาที่แท้จริงของชุมชน ทำให้ลดปัญหาอุปสรรคที่อาจจะเกิดขึ้น จาก

ความเข้าใจและความต้องการที่ไม่ตรงกันในการดำเนินการก่อสร้างในอนาคต รวมถึงชุมชนจะได้รับการชี้แจงให้เข้าใจถึงข้อจำกัดในการออกแบบทางวิศวกรรม กรณีที่การออกแบบแก้ปัญหาไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดการยอมรับ และให้ความร่วมมือในแนวทางและการดำเนินการแก้ไขปัญหามากยิ่งขึ้น

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนายังเห็นได้ชัดจากผลการศึกษาโครงการจัดหาน้ำใน 49 ประเทศในแอฟริกา เอเชีย และละตินอเมริกา ที่พบว่าการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ในการก่อให้เกิดประสิทธิผลของโครงการ โดยเมื่อชุมชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกขั้นตอนโครงการ ตั้งแต่การออกแบบจนกระทั่งการดูแลรักษา ผลที่เกิดขึ้นจะแตกต่างกับการมีส่วนแค่เพียงการแบ่งปันข้อมูลและให้คำแนะนำอย่างสิ้นเชิง (Narayan,1993) สอดคล้องกับผลรายงานของ World Bank ที่กล่าวถึงรายงานการประเมิน 25 โครงการที่ World Bank ให้การสนับสนุน พบว่า 13 โครงการหยุดชะงักลงหลังจากการสนับสนุนผ่านไปสองถึงสามปี ซึ่งปัจจัยสำคัญเกิดจากการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนนั่นเอง (Zazueta, 1994) ทำนองเดียวกันกับข้อค้นพบของ Katz and Sara (1997) ที่ทำการวิเคราะห์ผลการปฏิบัติงานโครงการวางระบบน้ำในประเทศต่างๆ พวกเขาพบว่าโครงการที่ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมนั้นจะมีผลการปฏิบัติงานที่ดี และมีผลสำเร็จเกิดขึ้นมากกว่าโครงการที่ขาดการมีส่วนร่วม ซึ่งไม่ได้รับการยอมรับและนำไปสู่การสร้างขึ้นอย่างไร้ประสิทธิภาพจากผู้รับจ้าง โดยปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน มีหลายประกาน เช่น ภาวะผู้นำของชุมชน ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง การรับรู้ความเสี่ยงของชุมชน ความรู้ความเข้าใจในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมของสมาชิกในชุมชน การเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วม และ การสื่อสารความเสี่ยงของภาครัฐ เป็นต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาและสร้างองค์ความรู้ในเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพมหานคร เพื่อค้นหาคำตอบและสามารถนำข้อค้นพบจากการวิจัยไปใช้ในการตัดสินใจเพื่อแก้ไขปัญหาได้อีกแนวทางหนึ่ง

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะ รูปแบบ การมีส่วนร่วมของชุมชนในกรุงเทพมหานครต่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขซึ่งเป็นสาเหตุ ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในกรุงเทพมหานครต่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม

วิธีการศึกษา

ในการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตกรุงเทพมหานครต่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research method) และตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีสามเส้า (Triangulation) จึงใช้การรวบรวมข้อมูลจากหลายแหล่ง (Multiple sources of evidence) ประกอบด้วย การค้นคว้าจากเอกสารทั้งแบบที่เป็นDocumentation และ Archival records เช่น รายงานผลการดำเนินโครงการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาคลองระบายน้ำสายหลักในระยะที่ 1 และ 2 รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการสำรวจ ออกแบบและจัดทำแผนแม่บทระบบระบายน้ำในพื้นที่เขตบางนา เขตพระโขนง เขตประเวศ เขตสวนหลวง เขตวัฒนา และเขตคลองเตย รายงานข้อสั่งการนายกรัฐมนตรีจากการลงพื้นที่ตรวจเยี่ยมสถานีสูบน้ำพระโขนง เป็นต้น การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) จากผู้แทนชุมชนที่มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมของกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย ชุมชนริมคลองประเวศฝั่งเหนือ ชุมชนเกาะกลาง ชุมชนวัดกลาง ชุมชนคลองลัดมะยม ชุมชนศาลเจ้าพ่อสมบุญ 54และเจ้าหน้าที่สำนักการระบายน้ำ รวม 24 คน การสนทนากลุ่ม(Focus group discussion) ระหว่างผู้แทนชุมชน 5 ชุมชน และเจ้าหน้าที่สำนักการระบายน้ำ โดยจัดขึ้นที่สำนักการระบายน้ำ และมีผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการ โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วมการสนทนาจำนวน 7 คน เป็นผู้แทนชุมชน ชุมชนละ 1 คน รวม 5 คน และเจ้าหน้าที่สำนักการระบายน้ำ จำนวน 2 คน และสุดท้ายคือการสังเกต (Observation) ทั้งที่เป็นการสังเกตปรากฏการณ์โดยตรง (Direct observation) เช่นการเข้าร่วมในกิจกรรมเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา

คลองระบายน้ำสายหลัก การร่วมกิจกรรมการส่งมอบทะเบียนบ้านให้กับชุมชนศาลเจ้าพ่อสมบุญ 54 เป็นต้น และการสังเกตข้อมูลทางกายภาพ (Physical artifacts) ได้แก่การลงพื้นที่ชุมชนทั้ง 5 ชุมชนเพื่อศึกษาบริบทของชุมชน

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตกรุงเทพมหานครต่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม ในครั้งนี้ศึกษาในช่วงเดือนมกราคม 2560ถึงธันวาคม 2560 โดยเลือกชุมชนตัวอย่างที่อยู่ในพื้นที่จุดอ่อนน้ำท่วมตามแนวคลองสายหลักของกรุงเทพมหานคร จำนวน 5 ชุมชน และเจ้าหน้าที่สำนักการระบายน้ำ โดยมีหน่วยวิเคราะห์คือ ชุมชน เก็บข้อมูลจากผู้นำชุมชน กรรมการชุมชน และเจ้าหน้าที่ของสำนักการระบายน้ำ กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย ชุมชนริมคลองประเวศฝั่งเหนือ ชุมชนเกาะกลาง ชุมชนวัดกลางชุมชนคลองลัดมะยม ชุมชนศาลเจ้าพ่อสมบุญ 54 และเจ้าหน้าที่สำนักการระบายน้ำในระดับบริหารสูงและในระดับหัวหน้าฝ่าย โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม รวมจำนวน 24 คน ซึ่งเป็นจำนวนที่พบว่าได้รับข้อมูลที่มีความซ้ำเป็นรูปแบบเดียวกัน (pattern) ได้แก่

1. ผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชน ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงสำหรับการเก็บข้อมูลชุมชน โดยเป็นผู้ที่มีบทบาทและมีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารชุมชน และพบว่าจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลชุมชนละ 4 คนจะได้รับข้อมูลที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

2. ผู้บริหารระดับสูงและระดับต้นของสำนักการระบายน้ำ ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสำนักการระบายน้ำ และหัวหน้ากลุ่มงานจำนวน 4 ราย ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายและนำนโยบายไปปฏิบัติ โดยพบว่าจากจำนวนดังกล่าวได้รับข้อมูลในทิศทางเดียวกัน

ในการวิเคราะห์และสรุปผลผู้วิจัยใช้ทฤษฎีฐานราก (Grounded theory) ด้วยการตั้งกรอบแนวคิดชั่วคราวเพื่อรวบรวมข้อมูล จำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ และเชื่อมโยงหมวดหมู่เหล่านั้นเพื่อนำเสนอเป็นทฤษฎี (Theory) ที่เป็นกรอบแนวคิดอธิบายกระบวนการของเหตุการณ์ (events) กิจกรรม (activities) การกระทำ (actions) หรือการมีปฏิสัมพันธ์(interactions) ที่เกิดขึ้น และมีการตรวจสอบความตรง (Validation) ของทฤษฎีที่ได้ ด้วยการนำไปเปรียบเทียบความสอดคล้อง กับทฤษฎีที่ค้นคว้าในการทบทวนวรรณกรรมในบทที่ 2

ผลการศึกษา

จากการศึกษาผู้วิจัยใช้ทฤษฎีฐานรากในการวิเคราะห์ และสรุปผล โดยพบว่าชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมกรุงเทพมหานคร 3 ลักษณะ 3 รูปแบบ และพบว่าปัจจัยภายในชุมชน และองค์ประกอบของภาครัฐส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขน้ำท่วมกรุงเทพมหานคร ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีที่ค้นคว้าในการทบทวนวรรณกรรมในบทที่ 2 รวมถึงเป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ทั้ง 2 ข้อ ได้แก่ (1)เพื่อศึกษาลักษณะ รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในกรุงเทพมหานครต่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม และ (2)เพื่อศึกษาเงื่อนไขซึ่งเป็นสาเหตุ ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในกรุงเทพมหานครต่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมนั้น เกิดขึ้นใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) การเตรียมตัว (preparedness) ก่อนที่จะเกิดปัญหา 2) การตอบสนอง (response) เมื่อได้รับผลกระทบจากปัญหา และ 3)การฟื้นฟู (recovery) หลังจากที่ได้รับผลกระทบจากปัญหา

1) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมตัวก่อนที่จะเกิดปัญหาขึ้น(preparedness) ประกอบด้วย 5 กิจกรรม ได้แก่ (1) การร่วมกิจกรรมเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมของชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลในการวางแผนสำหรับใช้ในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม เช่น การเข้าร่วมโครงการเสริมสร้างมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาคลองระบายน้ำสายหลักของสำนักการระบายน้ำที่มีการดำเนินการมาแล้ว 2 ระยะโดยในโครงการจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งภายในชุมชนของตนเอง ระหว่างชุมชนกับชุมชน และระหว่างชุมชนกับ

เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ซึ่งทำให้เกิดการเชื่อมต่อ และเกิดเครือข่ายเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วม และการพัฒนาชุมชนในอนาคต (2) การเข้าร่วมโครงการรับฟังความคิดเห็นของภาครัฐในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม เช่นการเข้าร่วมรับฟังความคิดเห็นโครงการ สำรวจ ออกแบบ และจัดทำแผนแม่บทระบบระบายน้ำในพื้นที่เขตบางนา เขตพระโขนง เขตประเวศ เขตสวนหลวง เขตวัฒนา และเขตคลองเตย ของชุมชนริมคลองประเวศฝั่งเหนือและชุมชนเกาะกลาง (3) การติดตามโครงการของภาครัฐในการประชุมผู้นำชุมชนประจำเดือนของสำนักงานเขต เช่นแผนการดำเนินการล้างท่อระบายน้ำ ขุดลอกคู คลอง และเก็บผักตบชวาเพื่อเตรียมพร้อมก่อนที่จะถึงฤดูฝน นอกจากนี้ยังเป็นเวทีที่ให้ชุมชนสามารถซักถามถึงข้อข้องใจ หรือรายละเอียดต่างๆในโครงการของภาครัฐ รวมถึงบอกความต้องการของชุมชน (4) การติดตามโครงการของภาครัฐจากการดำเนินการตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นอีกหนึ่งช่องทางหลักที่ชุมชนและประชาชนทั่วไปจะสามารถติดตามว่าหน่วยงานภาครัฐ มีโครงการจะดำเนินการอะไรอย่างไร และจะมีผลกระทบต่อชุมชนหรือไม่ และ (5) การวางแผนในการเปิด ปิดประตูระบายน้ำและสถานีสูบน้ำในพื้นที่ เช่นการบริหารจัดการน้ำในฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา หรือฝั่งธนบุรี เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีความหลากหลายของชุมชนในการประกอบอาชีพ ซึ่งมีทั้งเกษตรกรที่ปลูกสวนส้ม เลี้ยงกล้วยไม้ และเลี้ยงกุ้ง แต่ละชุมชนจะมีความต้องการในการใช้น้ำที่แตกต่างกัน ทำให้ชุมชนที่มีส่วนได้เสียอันเนื่องมากการเปิดปิดประตูระบายน้ำ เดินเครื่องสถานีสูบน้ำของสำนักการระบายน้ำจะต้องมีการประชุมหารือเพื่อหาแนวทางปฏิบัติในแต่ละปี

2) การตอบสนองกับปัญหาที่เกิดขึ้น (Response) ประกอบด้วย 2 กิจกรรมได้แก่ (1) การเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาเมื่อชุมชนได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการของภาครัฐ ในช่องทางใดช่องทางหนึ่งตามที่ภาครัฐได้เปิดโอกาส เพื่อให้เกิดการชี้แจง ทบทวนหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ตัวอย่างเช่นการที่ชุมชนริมคลองประเวศฝั่งเหนือได้มีการเรียกร้องให้มีการแก้ไขแบบก่อสร้างในโครงการก่อสร้างเขื่อน ค.ส.ล. (สมอยึดด้านหลัง) คลองประเวศน์บุรีรมย์ของสำนักการระบายน้ำ โดยชุมชนต้องการท่าน้ำที่มีขนาดใหญ่ขึ้น และเพิ่มจำนวนจุดที่พักขยะและ (2) การลงมือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ด้วยตนเองด้วยกำลัง เครื่องมือและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เช่นเมื่อพบว่าปัญหาขยะที่เกิดขึ้นในชุมชนมีมากเกินกว่าที่ภาครัฐจะจัดเก็บได้หมดจนทำให้เกิดปัญหาการทิ้งขยะลงคลอง และทำให้เกิดปัญหาด้านการระบายน้ำตามมา ชุมชนจะมีการรณรงค์โดยการจัดกิจกรรมต่างๆ และมีการตั้งจุดคัดแยกขยะ มีการจูงใจโดยการเปลี่ยนขยะเป็นเงินหรือการนำขยะมาแลกกับสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องอุปโภคบริโภค เป็นต้น

3) การฟื้นฟูจากปัญหาที่เกิดขึ้น(Recovery) ประกอบด้วย 2 กิจกรรม ได้แก่ (1) การจัดกิจกรรมทำความสะอาดชุมชนและระบบระบายน้ำในชุมชน เช่นการล้างทำความสะอาดบ้าน ทางเดินบริเวณชุมชน การล้างทำความสะอาดท่อระบายน้ำ การเก็บผักตบชวาในคูน้ำ และ (2) การจัดการภายในชุมชนเพื่อฟื้นฟูและแก้ไขปัญหาในระยะยาว โดยกิจกรรมจะมีลักษณะต่อเนื่องและเชื่อมโยงเป็นระบบและมีการประสานกับหน่วยงานของรัฐให้สนับสนุนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน เช่น การจัดการขยะของชุมชนเกาะกลางเป็นต้น

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมพบว่ามี 3 รูปแบบ โดยมีเป้าหมายแตกต่างกันออกไป ประกอบด้วย (1) การมีส่วนร่วมแบบเป็นพิธีคือการมีส่วนร่วมที่มีเป้าหมายให้เป็นไปตามกฎระเบียบ คือการมีส่วนร่วมที่มีเป้าหมายให้เป็นไปตามกฎระเบียบเท่านั้น ตัวอย่างการมีส่วนร่วมรูปแบบนี้เช่นการดำเนินการตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีของภาครัฐ โดยพบว่าทุกชุมชนหากไม่ได้มีการติดตามหรือไม่ได้สนใจการประกาศของหน่วยงานภาครัฐ ก็จะถือว่ามีส่วนร่วมตามรูปแบบนี้ไปโดยปริยาย (2) การมีส่วนร่วมแบบเครื่องมือ คือการมีส่วนร่วมเพื่อให้การป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมได้ผลมากขึ้น เช่นการที่ชุมชนเข้าร่วมในโครงการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาคลองระบายน้ำสายหลักระยะที่ 1 และ 2 (3) การมีส่วนร่วมแบบเป็นตัวแทน คือการมีส่วนร่วมที่เพิ่มอำนาจให้ชุมชนในการออกแบบและจัดการโครงการ และการมีส่วนร่วมแบบการเปลี่ยนแปลง คือการมีส่วนร่วมที่

ให้อำนาจประชาชนในการตัดสินใจเลือกด้วยตนเองเกิดขึ้นจากการที่ชุมชนจัดทำโครงการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมด้วยตนเอง โดยภาครัฐเป็นผู้สนับสนุน แต่ยังไม่พบในโครงการที่ภาครัฐเป็นผู้ดำเนินการ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผู้วิจัยต้องการศึกษาเงื่อนไขซึ่งเป็นสาเหตุ ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในกรุงเทพมหานครต่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม พบว่ามีสาเหตุ 2 ประการ ประกอบด้วย 1) ปัจจัยภายในชุมชน และ 2) องค์ประกอบของภาครัฐ สำหรับปัจจัยภายในชุมชนพบว่าปัจจัยย่อย 4 ประการ ได้แก่ (1) บริบทของชุมชน ในที่นี้คือ ประวัติความเป็นมาและความเก่าแก่ของชุมชน ศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี อาชีพและสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกในชุมชน โดยพบว่าชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในแก้ไขปัญหาน้ำท่วมนั้นจะเป็นชุมชนดั้งเดิมที่อยู่อาศัยในพื้นที่มาอย่างยาวนาน ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความรู้จักสนิทชิดเชื้อกัน เมื่อเกิดปัญหาภายในชุมชนรวมถึงปัญหาน้ำท่วมก็สามารถที่จะพูดคุยและปรึกษาหารือกันได้ โดยมีศาสนา วัฒนธรรมและความเชื่อประเพณี เป็นสิ่งยึดโยงให้สมาชิกชุมชนได้มีโอกาสมาพบปะพูดคุย ทำกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง ทำให้สามารถรวมกลุ่มกันได้ง่าย สำหรับอาชีพและสถานภาพทางเศรษฐกิจพบว่าถ้าสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางถึงน้อย ความสนใจในการมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้ง่ายถ้ากิจกรรมนั้นมีผลตอบแทน หรือส่งผลให้เกิดผลตอบแทนที่เป็นรูปธรรมโดยเฉพาะในแง่ของรายได้ และความมั่นคงในการอยู่อาศัยในชุมชน

(2) ภาวะผู้นำของชุมชน โดยผู้นำต้องเป็นผู้เอาใจใส่ ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของสมาชิกในชุมชน สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านใดด้านหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ที่เคยเป็นมา หากผู้นำสามารถที่จะรับมือโดยป้องกันหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้สมาชิกในชุมชนได้เห็นเป็นรูปธรรมได้ ก็จะทำให้สมาชิกในชุมชนให้การยอมรับและเข้ามีส่วนร่วมในที่สุด นอกจากนี้ยังต้องมีการประสานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอกและผลักดันให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชนจนสำเร็จ

(3) ความเข้มแข็งของชุมชน โดยเห็นได้จากการที่ชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานต่างๆ และมีการประชุมหารืออย่างต่อเนื่องทั้งเพื่อพัฒนา หรือหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชน อาจจะเป็นการแก้ไขโดยใช้ศักยภาพของชุมชนเองหรือการผลักดันเพื่อให้ภาครัฐดำเนินการแก้ไขปัญหาให้กับชุมชน โดยผู้นำและบริบทของชุมชนยังมีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน กล่าวคือผู้นำจะเป็นบุคคลที่คอยประสานงานในด้านต่างๆ ทั้งภายในชุมชนเอง และประสานงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอกทำให้ชุมชนเกิดการรวมตัวเพื่อแก้ไขปัญหาหรือเพื่อร่วมกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกันบริบทของชุมชนก็เป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนเกิดการรวมตัวกันได้ง่าย เช่นการที่ชุมชนมีกิจกรรมทางศาสนาที่ทำให้มีการพบปะพูดคุยกันอย่างต่อเนื่อง หรือการที่ชุมชนเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีความคุ้นเคยสนิทชิดเชื้อกัน ทำให้สามารถพูดคุยหาแนวทางการแก้ไขปัญหากันได้ง่ายขึ้น

(4) การรับรู้ความเสี่ยงและความรู้ความเข้าใจในเรื่องการป้องกันน้ำท่วมของกรุงเทพมหานคร โดยพบว่าชุมชนมีการรับรู้ถึงโอกาสที่จะเกิดปัญหาน้ำท่วมในบริเวณที่อยู่อาศัยของตน ทั้งจากการรับรู้ได้ด้วยตัวเองที่เห็นการเปลี่ยนแปลงไปของสภาพพื้นที่ สภาพภูมิอากาศ ของชุมชนและพื้นที่โดยรอบ และจากการติดตามข้อมูล ข่าวสาร หรือการเตรียมตัวในการรับสถานการณ์น้ำท่วมที่จะเกิดขึ้น รวมถึงรู้ว่ากรุงเทพมหานครดำเนินการอย่างไรในการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมจากการได้เข้าร่วมกิจกรรมที่ทางกรุงเทพมหานครได้จัดขึ้นและจากข่าวสารในช่องทางต่างๆ

องค์ประกอบของภาครัฐเป็นปัจจัยที่ 2 ที่ผู้วิจัยพบว่ามีผลต่อการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมของชุมชน โดยประกอบด้วยปัจจัยย่อย 2 ประการ คือ 1) การสื่อสารความเสี่ยง โดยชุมชนได้รับการสื่อสารถึงโอกาสที่จะเกิดปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่จากหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งมีผลทำให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมในการแก้ไข

ปัญหาน้ำท่วม กิจกรรมที่เกิดขึ้นมีทั้งที่จัดโดยกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง เช่น โครงการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบระบายน้ำและการป้องกันน้ำท่วมในกรุงเทพมหานคร โครงการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาคลองระบายน้ำสายหลัก และโครงการ สำรวจ ออกแบบ และจัดทำแผนแม่บทระบบระบายน้ำในพื้นที่เขตบางนาเขตพระโขนง และบางส่วนของเขตประเวศ เขตสวนหลวง เขตวัฒนา และเขตคลองเตย เป็นต้น และยังมีกิจกรรมที่จัดโดยหน่วยงานภาครัฐอื่นๆภายใต้การสนับสนุนของภาคเอกชนอีกด้วย

2) การเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมของกรุงเทพมหานคร ในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม ซึ่งสามารถแยกได้ 2 ประการคือ (1) การเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นตามกฎหมายกฎระเบียบ ได้แก่การที่ภาครัฐจะต้องเผยแพร่โครงการป้องกันน้ำท่วมที่จะดำเนินการ ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน พ.ศ.2548 ผ่านช่องทางต่าง ๆ ที่กำหนด และการเข้าร่วมประชุมผู้นำชุมชนประจำเดือนของสำนักงานเขต และ (2) การเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมโครงการในช่องทางต่างๆที่หน่วยงานจัดขึ้น อาทิเช่น โครงการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมกรุงเทพมหานคร โครงการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาคลองระบายน้ำสายหลัก เป็นต้น นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบอีกว่าปัจจุบันภาครัฐยังเปิดโอกาสโดยการใช้สื่อสังคมต่างๆ เพื่อให้ชุมชนสามารถมีส่วนร่วมได้ง่ายและภาครัฐสามารถตอบสนองได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผล

จากการวิจัยพบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม เป็นหนึ่งในมาตรการไม่ใช้สิ่งก่อสร้างที่กรุงเทพมหานครเลือกใช้เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับการศึกษาของ Affeltranger (2001) ที่พบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติ ของการป้องกันน้ำท่วมแบบบูรณาการ เป็นสิ่งจำเป็นในกระบวนการตัดสินใจ เนื่องจากชุมชนย่อมรู้ถึงบริบทของตนได้ดี และการมีส่วนร่วมก็จะเป็นเครื่องยืนยันให้ผู้รับผิดชอบมั่นใจได้ว่า สิ่งที่จะดำเนินการนั้นมีความเหมาะสมกับชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนมากกว่า โดยลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมของกรุงเทพมหานคร แบ่งเป็น 3 ลักษณะซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Port Phillip and Westernport Region (Flood Management and Drainage Strategy) ที่กล่าวถึงการจัดการปัญหาน้ำท่วมของเมลเบิร์น ในกลยุทธ์การระบายน้ำและการจัดการน้ำท่วม (Flood Management and Drainage Strategy) และผลการศึกษาของ APFM (2008) ในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการน้ำท่วม (Organizing community participation for flood management) ที่ชุมชนจะมีส่วนร่วมใน 3 ลักษณะคือ การเตรียมตัวก่อนเกิดเหตุ การตอบสนองขณะเกิดเหตุ และการฟื้นฟูหลังเกิดเหตุ โดยแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบคือ การมีส่วนร่วมแบบเป็นพิธี การมีส่วนร่วมแบบเป็นเครื่องมือ และการมีส่วนร่วมแบบเป็นตัวแทนหรือการมีส่วนร่วมแบบการเปลี่ยนแปลง ตามแนวคิดของ White (1996)

สำหรับเงื่อนไขสาเหตุที่ทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมกรุงเทพมหานครมี 2 ประการได้แก่ ปัจจัยปัจจัยภายในชุมชน ประกอบด้วย บริบทของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ APFM (2008) ที่พบว่าถ้าขาดความเข้าใจในปัจจัยนี้ก็จะทำให้มีผลกับการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนได้ โดยเฉพาะความเข้าใจในองค์ประกอบของชุมชน อันได้แก่ ความยากจน การเลี้ยงชีพ ความเชื่อ เป็นต้น สำหรับภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนมีผลต่อการมีส่วนร่วมโดยเกิดขึ้นจากความเชื่อมั่นของสมาชิกในชุมชน ที่มีต่อผู้นำของตน เพราะเป็นผู้ที่สามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลง สามารถช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Irwin Gabriel S. Lopez, MA URP, MA DAD ในส่วนความเข้มแข็งของชุมชนนั้นเป็นผลเชื่อมโยงมาจากบริบทของชุมชน

และภาวะผู้นำของชุมชน สุดท้ายคือการรับรู้ความเสี่ยงและความรู้ความเข้าใจในเรื่องการป้องกันน้ำท่วมของกรุงเทพมหานคร โดยการรับรู้ความเสี่ยงเป็นปราการสำคัญของการสื่อสาร และการที่จะสร้างการรับรู้นั้นรัฐไม่สามารถที่อธิบายได้ด้วยความจริงเพียงอย่างเดียว เพราะแต่ละชุมชนนั้นมีพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ที่แตกต่างกันออกไปซึ่งทำให้การรับรู้มีความต่างกันออกไปด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Bloom (Bloom, Englehart, Furst, Hill, & Krathwohl, 1956)

ปัจจัยที่สองคือองค์ประกอบของภาครัฐ ซึ่งประกอบด้วย การสื่อสารความเสี่ยง ซึ่งหมายถึงการสื่อสารถึงโอกาสที่จะเกิดปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่จากหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งมีผลทำให้ชุมชนตระหนักและเกิดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม โดยเฉพาะการสื่อสารให้รู้ว่าแม้จะมีการเตรียมพร้อมเพียงใดก็อาจจะมีโอกาสเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดขึ้นได้ ซึ่งไปในทิศทางเดียวกันกับแนวคิดของ Bakun และLindh (1985) และการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมกรุงเทพมหานครโดยเฉพาะการใช้สื่อสังคม ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Thomas A. Bryer (2012) ที่ได้มีการเสนอตัวแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับโครงการโครงสร้างพื้นฐานของเมืองโดยใช้สื่อสังคม โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ ได้แก่ (1)สร้างความน่าเชื่อถือสร้างผลลัพธ์ตามที่ต้องการ และสร้างอำนาจให้กับประชาชน (2)ทำให้เกิดความเชื่อใจ การตอบสนอง และ การดำเนินการที่ถูกต้องตามกฎหมาย (3)สร้างการสนับสนุนการออกแบบโครงการและการนำไปสู่การปฏิบัติ โดยใช้หลักการของการสร้างความผูกพัน เป็นตัวนำพาให้เกิดประสิทธิผลของกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม

สรุป

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตกรุงเทพมหานครต่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 2 ข้อ คือ

1. เพื่อศึกษาลักษณะ รูปแบบ การมีส่วนร่วมของชุมชนในกรุงเทพมหานครต่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขซึ่งเป็นสาเหตุ ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในกรุงเทพมหานครต่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม

ผลจากการศึกษามีข้อค้นพบ 3 ประการที่สำคัญ คือ (1) ลักษณะและรูปแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมแบ่งเป็น 3 ลักษณะ ลักษณะแรกคือการเตรียมตัว (preparedness) ก่อนที่จะเกิดปัญหา ลักษณะที่ 2 คือการตอบสนอง (response) เมื่อได้รับผลกระทบจากปัญหา และลักษณะที่ 3 คือการฟื้นฟู (recovery) หลังจากที่ได้รับผลกระทบจากปัญหา ในส่วนของรูปแบบการมีส่วนร่วมนั้นมี 3 รูปแบบ ตามเป้าหมายที่แตกต่างกันออกไป ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมแบบเป็นพิธี การมีส่วนร่วมแบบเครื่องมือ และการมีส่วนร่วมแบบเป็นตัวแทนหรือแบบการเปลี่ยนแปลง (2) ปัจจัยภายในชุมชนมีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม โดยปัจจัยภายในชุมชนประกอบด้วยบริบทของชุมชน ภาวะผู้นำของชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชน ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมของสมาชิกในชุมชน และการรับรู้ความเสี่ยงของสมาชิกในชุมชน ซึ่งบริบทของชุมชน และภาวะผู้นำของชุมชน ยังส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนอีกด้วย และ (3) องค์ประกอบของภาครัฐมีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม โดยองค์ประกอบของภาครัฐประกอบด้วยการสื่อสารความเสี่ยง และการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมต่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมของกรุงเทพมหานคร ซึ่งจากผลการศึกษาดังกล่าวผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อให้กรุงเทพมหานครนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วม ดังนี้

1. กรุงเทพมหานครควรใช้มาตรการใช้สิ่งก่อสร้างและไม่ใช้สิ่งก่อสร้างไปควบคู่กัน โดยเพิ่มน้ำหนักของมาตรการไม่ใช้สิ่งก่อสร้างให้มากขึ้น โดยเฉพาะในประเด็นของการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน เนื่องจากพบว่าที่ผ่านมาปัญหาเกิดจากการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนจนก่อให้เกิดผลต่อประสิทธิผลของการป้องกันน้ำท่วม และส่งผลไปถึง

ภาพลักษณ์ที่ไม่ดีกับการพัฒนาระบบป้องกันน้ำท่วมโดยใช้มาตรการใช้สิ่งก่อสร้างอีกด้วย

2. การสร้างการมีส่วนร่วมที่ได้ผลควรเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้มีการสื่อสื่อสาร 2 ทาง มีการอธิบายสภาพปัญหา สาเหตุของการเกิดปัญหาน้ำท่วม และรับฟังข้อมูลพื้นฐานวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพบริบทของชุมชน ภาวะทางเศรษฐกิจสังคม เพื่อให้ชุมชนมีโอกาสเลือกและตัดสินใจแนวทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง

3. จากการที่สำนักงานเขตพื้นที่ของกรุงเทพมหานครจัดให้มีการประชุมผู้นำชุมชนเป็นประจำทุกเดือน กรุงเทพมหานครควรให้หน่วยงานที่มีโครงการที่จะดำเนินการในพื้นที่ชุมชนได้มีการนำเสนอในการประชุม เพื่อเป็นช่องทางที่ชุมชนจะได้รับทราบ และสอบถามรายละเอียดโครงการที่จะเกิดขึ้นได้อีกช่องทางหนึ่ง

4. ในการกำหนดแนวคิดโครงการเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วม กรุงเทพมหานครควรจะบูรณาการข้อมูลพื้นฐานของชุมชน โดยเฉพาะบริบทของชุมชนและสภาพทางเศรษฐกิจของสมาชิกในชุมชน โดยวางแผนให้โครงการที่เกิดขึ้นสามารถเพิ่มรายได้ และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นรูปธรรมและเห็นได้ชัด เช่นมีการพัฒนาทางจักรยานเลียบคลองไปพร้อมๆกับการก่อสร้างเขื่อนป้องกันน้ำท่วม และส่งเสริมให้มีกิจกรรมขี่จักรยานของภาคส่วนต่างๆ ผ่านชุมชน ซึ่งจะทำให้ชุมชนสามารถค้าขาย เกิดรายได้ซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐานที่เป็นรูปธรรมมากกว่าการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมของกรุงเทพมหานคร ซึ่งชุมชนมองว่ายังเป็นเรื่องที่ไกลตัวมากกว่าปัญหาปากท้อง

5. กรุงเทพมหานครควรพัฒนาช่องทางการสื่อสาร และให้หน่วยงานจัดตั้งส่วนราชการเพื่อดูแลช่องทางสื่อสารนั้น เพื่อเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมและสามารถตอบสนองประชาชนได้รวดเร็ว และเกิดประสิทธิผลยิ่งขึ้น

6. กรุงเทพมหานครควรจะส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง เนื่องจากผลการศึกษาพบว่ายิ่งชุมชนมีความเข้มแข็งมากจะยิ่งส่งผลต่อรูปแบบของการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงมากยิ่งขึ้น

7. กรุงเทพมหานครควรจะสร้างความรู้ความเข้าใจในสภาพปัญหา สาเหตุของการเกิดน้ำท่วม แนวทางการแก้ไขปัญหา แนวคิดการบริหารจัดการน้ำของกรุงเทพมหานคร และบอกแนวทางการมีส่วนร่วม ให้กับชุมชนเนื่องจากเป็นพื้นฐานของการสื่อสาร และการรับรู้ความเสี่ยงที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม

8. กรุงเทพมหานครควรจะสร้างเครือข่ายชุมชนต่างๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาการระบายน้ำ เนื่องจากตามแนวคลองของกรุงเทพมหานครมีชุมชนอาศัยอยู่หลายชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จึงไม่ทำให้การแก้ไขปัญหาน้ำท่วมเกิดประสิทธิผล

9. กรุงเทพมหานครควรพัฒนาให้ชุมชนต่างๆเกิดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม ให้เกิดขึ้นทั้ง 3 ลักษณะ คือการเตรียมตัวหรือการป้องกันก่อนเกิดปัญหา การตอบสนองเมื่อเกิดปัญหา และการฟื้นฟูหลังเกิดปัญหา เพื่อให้การแก้ไขปัญหาน้ำท่วมเกิดประสิทธิผลมากที่สุด

เอกสารอ้างอิง

Affeltranger, B., 1999. “Local authorities implementing public participation to disaster mitigation design”, (2), 9 p.

Affeltranger.2001. Public participation in the design of local strategies for flood mitigation and control, INTERNATIONAL HYDROLOGICAL PROGRAMME, UNESCO, Paris, 2001.

Alan Black and Philip Hughes (2001), The identification and analysis of indicators of community strength and outcomes, Australian Government, Department of Families, Housing, Community Services and Indigenous Affairs, Occasional Paper Series No. 3, June 2001, http://www.facs.gov.au/internet/facsinternet.nsf/research/ops-ops3 (15 February 2008)

Andrea Cornwall.2008. Unpacking 'Participation': models, meanings and practices, Oxford University Press and Community Development Journal. 2008.

APFM (2004), Synthesis of Manuals on Community Flood Management in Bangladesh, India, and Nepal.

APFM (2006), Social Aspects and Stakeholder Involvement in Integrated Flood Management , ASSOCIATED PROGRAMME ON FLOOD MANAGEMENT, Geneva, Switzerland.

APFM (2008),Organizing Community Participation for Flood Management, A Tool for Integrated Flood Management, ASSOCIATED PROGRAMME ON FLOOD MANAGEMENT March 2008.

Bloom, B.S. (Ed.), Engelhart, M.D., Furst, E.J., Hill, W.H., & Krathwohl, D.R. (1956). Taxonomy of educational objectives: The classification of edu- cational goals. Handbook 1: Cognitive domain. New York: David McKay.

Irwin Gabriel S. Lopez, MA URP, MA DAD.2013. Increasing Flood Early Warning and Response Capacity through Community Participation: The Cases of Barangay Mangin, Dagupan City and Barangay Banaba, San Mateo, Philippines, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs 2012 Humanitarian Research and Innovation Grant Program.

Thomas A. Bryer.2012. Identifying a Model for Effective Public Participation Using Social Media in Urban Infrastructure Projects, Building the shared city: how can we engage citizens? A Seminar of The City Factory. Amsterdam.